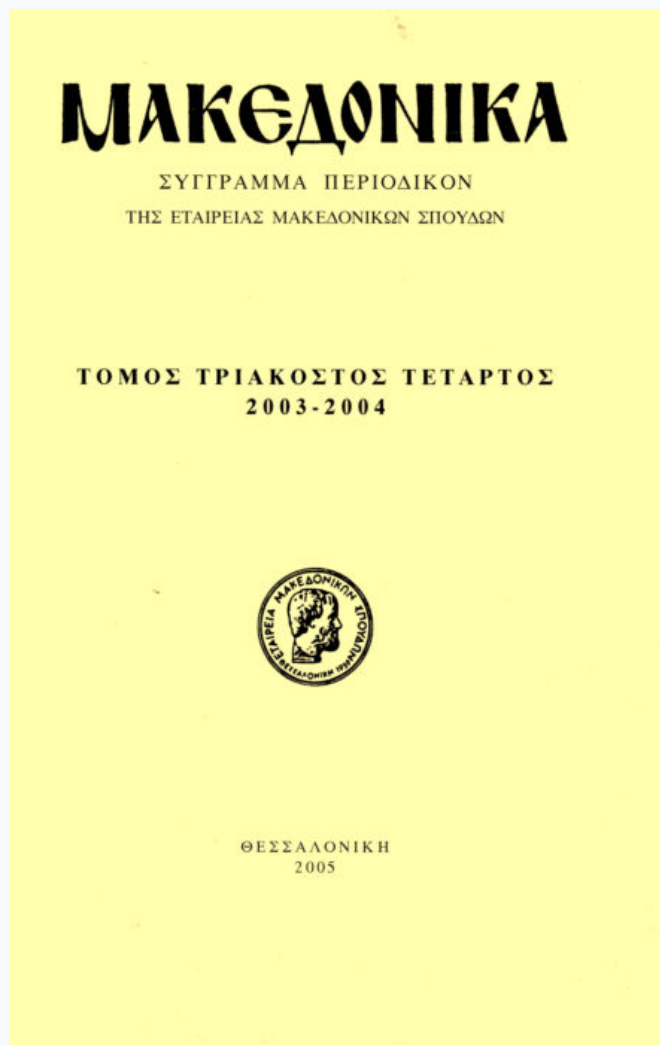

Μακεδονικά

Τόμ. 34, Αρ. 1 (2004)

Konstantinos N. Plastiras, Les imprimés helléniques publiés à Thessaloniki (1850-1912), Contribution à la bibliographie hellénique

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.888](https://doi.org/10.12681/makedonika.888)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2004). Konstantinos N. Plastiras, Les imprimés helléniques publiés à Thessaloniki (1850-1912), Contribution à la bibliographie hellénique. *Μακεδονικά*, 34(1), 435–438. <https://doi.org/10.12681/makedonika.888>

ρες πόλεις, κομποπόλεις και χωριά της, καθώς και από αυτήν των Μουσουλμάνων στην Τουρκία (1924). Οι συγγραφείς περιλαμβάνουν μελέτες Τούρκων συγγραφέων σχετικές με Μουσουλμάνους της Μακεδονίας που εγκαταστάθηκαν σε διάφορες πόλεις και χωριά της Τουρκίας π.χ. του Kemal Arı, *Büyük mübadele. Türkiye'ye zorunlu göç* (1923-1925) [(Η μεγάλη ανταλλαγή. Η υποχρεωτική μετανάστευση προς την Τουρκία (1923-1925))], İstanbul 1995 και του Raif Kaplanoğlu, *Bursa'da Mübadele (1923-1930 Yunanistan göçmenleri)* [(Η ανταλλαγή στην Προύσα. (Οι πρόσφυγες από την Ελλάδα 1923-1930))], İstanbul 1999 και των Ελλήνων συγγραφέων, που αναφέρονται στους πρόσφυγες, που εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία, π.χ. του Μάξιμου Μαραβέλακη - Απόστολου Βακαλόπουλου, *Οί προσφυγικές εγκαταστάσεις στην περιοχή της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 2003 και του Ευστάθιου Πελαγίδη, *Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930). Ο πόνος και η δόξα*, Θεσσαλονίκη 1997.

Η εργασία χωρίζεται σε έξι ενότητες.

Μετά τον πρόλογο (σσ. 6-7) και τις διευκρινίσεις (σσ. 8-9), οι σσ. 10-84 περιέχουν την τοπική βιβλιογραφία, οι σσ. 85-131 την αγγλική, οι σσ. 132-143 τη γαλλική, οι σσ. 144-146 τη γερμανική, οι σσ. 147-149 την ιταλική και οι σσ. 150-193 την ελληνική βιβλιογραφία.

Οι συγγραφείς σε κάθε ενότητα παρουσιάζουν αρχικά τις μονογραφίες, στη συνέχεια τις μεταπτυχιακές, διδακτορικές διατριβές (εκδομένες και ανέκδοτες) και στο τέλος τα άρθρα.

Η εργασία ολοκληρώνεται με ευρετήρια ονομάτων των συγγραφέων με βάση την παραπάνω σειρά των γλωσσών. Καλό θα ήταν να υπήρχε και ευρετήριο τοπωνυμίων και πραγμάτων, το οποίο θα διευκόλυνε περισσότερο τον αναγνώστη.

Οι συγγραφείς κατάγονται από την Κρήτη και τη Δράμα και είναι ιδρυτικά μέλη του Ιδρύματος Ανταλλαξιμών Λωζάννης. Συνεργάζονται με συναδέλφους τους για τη διάσωση της ιστορικής και πολιτιστικής παράδοσης των προγόνων τους. Η πρώτη αυτή προσπάθειά τους αποτελεί στον επιστημονικό χώρο ένα πραγματικό έργο υποδομής, που καλύπτει σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό τη βιβλιογραφία της περιόδου της ανταλλαγής των πληθυσμών, βοηθεί τις περαιτέρω έρευνες των ερευνητών, ενώ συγχρόνως παρουσιάζει συγκεντρωτικά τη μέχρι σήμερα τουρκική, ελληνική και λοιπή βιβλιογραφία της ανταλλαγής των πληθυσμών. Διαπιστώνεται επίσης η μεθοδικότητα και η επιστημονική συνέπεια των συγγραφέων στον τρόπο προσέγγισης του υλικού και καθιστά το πόνημα ως χρήσιμο βοήθημα. Και βεβαίως περιμένουμε με ενδιαφέρον τις νέες εκδόσεις του Ιδρύματος Ανταλλαξιμών Λωζάννης.

Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών

ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΒΑΣΑΜΙΔΗΣ

Konstantinos N. Plastiras, *Les imprimés helléniques publiés à Thessaloniki (1850-1912), Contribution à la bibliographie hellénique*, Thessaloniki 2001, σσ. 109.

Ὁ κ. Κ. Πλαστήρας, γνώστης ἐγκρατὴς τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου καὶ ἐκ τῆς ιδιότητός του ὡς προϊσταμένου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, μὲ τό παραπάνω ἔργο του ἔδωσε μία λαμπρὴ εἰκόνα τῆς ιστορίας τῶν ἑλληνικῶν τυπογραφειῶν τῆς Θεσσαλονίκης τὴν περίοδο 1850-1912· τὸ βιβλίο κατὰ τὴν ὑπόψη περίοδο ἔχει τὴ δική του σπουδαιότητα, ἐφ' ὅσον ἐντάσσεται σ' ἓνα κύκλο ἰδεολογικῶν ἀνταγωνισμῶν στὴν κρίσιμη αὐτὴν περίοδο τῆς διαπάλης τῶν ἔθνοτήτων στὴ Μακεδονία. Ἔτσι, μετὰ ἀπὸ μία σύντομη ἀναδρομὴ στὰ ἑλληνικά τυπογραφεῖα πού λει-

τούργησαν στην ἐλεύθερη Ἑλλάδα καί σέ πόλεις-κέντρα τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, ὁ κ. Κ.Π. εἰσέρχεται στήν παρουσίαση τῶν ἐλληνικῶν τυπογραφείων τῆς Θεσσαλονίκης: τό τυπογραφεῖο τοῦ Μιλιτιάδῃ Γκαρμπολά (1850), τοῦ Κυριάκου Δαρζιλοβίτη (1851-1864), τοῦ Νικολάου Βαγλαμαλῆ, γνωστό καί ὡς *Μακεδονία* τὰ ἐπόμενα χρόνια (1867): οἱ λόγοι τῆς ιδρύσεως τῶν τυπογραφείων αὐτῶν εἶναι προφανεῖς καί ὀφειλόνται στίς μεταρρυθμίσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, τίς γνωστές ὡς Hattı Chérif τοῦ Gülhané (1839) καί Hattı Humayun (1856), πού ἐπέτρεψαν στίς θρησκευτικές μειονότητες νά ἀναπτύξουν ποικίλες δραστηριότητες, ὅπως, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ τυπογραφία. Βεβαίως ἀπό ἀπόψεως ποιότητος καί αἰσθητικῆς τὰ τυπογραφεῖα τῆς Θεσσαλονίκης ὑστεροῦσαν ἔναντι ἐκείνων τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σμύρνης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί, ἀργότερα, τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ὁ Μιλιτιάδῃ Γκαρμπολάς εἶχε ἐμπειρία τῆς τέχνης τοῦ ἀπό τὰ χρόνια πού ἐργαζόταν στήν οἰκογενειακὴ ἐπιχείρηση στήν Ἀθήνα, ὥσπου αὐτὴ ἀνέστειλε τίς ἐργασίες τῆς καί ὁ Μιλιτιάδῃς, τό 1850, ἰδρύσε τό δικό του τυπογραφεῖο στὴ Θεσσαλονίκη, ἔκαμε ἔξι ἢ ἑπτὰ ἐκδόσεις καί τὸν ἐπόμενο χρόνο ἀνέστειλε καί αὐτός τίς ἐργασίες του· πιθανότερη αἰτία ἡ ἐλληνικὴ ὑπηρεσιότητά του σέ μία ἐποχὴ πολλῶν καχυποψιῶν τῆς ὀθωμανικῆς διοικήσεως.

Ὁ Κυριάκος Δαρζιλοβίτης, πού ἔγινε κύριος τῆς ἐπιχειρήσεως Γκαρμπολά, ὑπὸ ἀδιευκρίνιστες, ὥστόσο, συνθήκες, δραστηριοποιήθηκε ὡς ἐκδότης καί ὡς βιβλιοπώλης τὴν περίοδο 1851-1859 καί συνέχισε ὡς τό 1863/4. Ἐξέδωσε εἴκοσι ἐλληνικά βιβλία καί ἓνα στὴ βουλγαρικῇ, ἀλλὰ μὲ ἐλληνικοὺς χαρακτήρες, ὥσπου, τελικῶς, προσεχώρησε στὸν βουλγαρισμὸ –εἶχε ἤδη ἐμφανισθεῖ ὁ Πανσλαβισμὸς καί ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία.

Ὁ Νικόλαος Βαγλαμαλῆς, ἰδρύσε τό τρίτο τυπογραφεῖο στὴ Θεσσαλονίκη μὲ τὴν ἐπωνυμία *Ἡ Μακεδονία* (1867-1874). Τό τυπογραφεῖο αὐτὸ συνέχισε τὴ λειτουργία του μὲ διαφόρους συνταξίους ὡς τό 1896, πάντοτε ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐπωνυμία. Οἱ κυριότεροι τῶν συνταξίων ἦσαν, πλὴν ἀσφαλῶς τοῦ Νικολάου Βαγλαμαλῆ, ὁ Σ. Βασιλειάδης, ὁ Στέφανος καί Χρηστός Θάνος καί ἄλλοι ἄγνωστοί μας ὑπὸ τὴν ἐμπορικὴ ἐπωνυμία *Συντροφία*. Ὁ κ. Κ.Π. ἐκφράζει μάλιστα τὴν ὑπόθεση ἡ τυπογραφία Βαγλαμαλῆ νά συνεχίζει τὴ δραστηριότητα τῆς πρώτης τοῦ Γκαρμπολά, πού σημαίνει δηλαδή ὅτι ὁ Βαγλαμαλῆς τὴν ἀγόρασε ἀπὸ τὸν Δαρζιλοβίτη.

Τὴν περίοδο 1875-1888 ἡ Θεσσαλονίκη διέθετε δύο ἐλληνικά τυπογραφεῖα, αὐτὸ δηλαδή τοῦ Βαγλαμαλῆ καί τό δεύτερο ὑπὸ τὴν ἐπωνυμία *Ἐρμῆς* τοῦ Σοφοκλῆ Γκαρμπολά, ἀδελφοῦ τοῦ Μιλιτιάδῃ, ὁ ὁποῖος ἐξέδιδε τὴν ὁμώνυμη ἐφημερίδα, ἀλλὰ καί βιβλία. Κατὰ τὴν περίοδο 1888-1900 ἐμφανίσθηκαν καί ἄλλα ἐλληνικά καί ξένα τυπογραφεῖα (Θ. Κ. Ἡρακλείδης, Νικ. Χριστομάνος, Salvatore Muratori κ.ά.).

Ἀκολούθησε ἡ δυσχερὲς περίοδος 1900-1912, ὅπου ἡ ἐλληνικὴ τυπογραφικὴ δραστηριότητα περιορίσθηκε ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ 1897 καί τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Ὁ Κ.Π. διαφεύγει τὴν περίοδο 1897-1912 σέ δύο φάσεις, ὅσον ἀφορᾷ στὴν τυπογραφία, αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1897-1908 καί τὴ δεύτερη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1908-1912. Τό 1897, πάντως, στὴ Θεσσαλονίκη λειτουργοῦσαν τρία τυπογραφεῖα: τὸ Σοφοκλῆ Γκαρμπολά, τοῦ Θ. Κ. Ἡρακλείδῃ καί τοῦ Ν. Χριστομάνου πού λειτουργοῦσε περὶ τό 1894, ἐνῶ τοῦ Muratori ἐξέδωσε ἓνα ἐλληνικὸ βιβλίον τό 1888, καί θά παίξει σημαντικὸ ρόλον τὴν περίοδο 1902-1912 μὲ τὴν ἐκδοσὴ ἐλληνικῶν βιβλίων, ἀλλὰ καί ἐφημερίδων. Ἀναμφιβόλως ἡ ἡττα τοῦ 1897 εἶχε καί τίς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις τῆς στὴν ἐλληνικὴ κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης πού ἀνέκοψε τὴν οἰκονομικὴ καί πολιτισμικὴ δραστηριότητά της καί στράφηκε στὴν ἐσωστρέφεια· ἓνα ἀπὸ τὰ ἀρνητικά

ἀποτελέσματα ἡ διακοπή τῆς κυκλοφορίας τῆς ἐφημερίδος *Φάρος τῆς Θεσσαλονίκης* καί ἡ ἀναστολή ποικίλων ἄλλων πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων. Ἦταν, ὡς ἐκ τούτου, φυσικό μεταξύ τῶν ἐτῶν 1900-1908 νά μὴν ἰδρυθεῖ κανένα ἑλληνικό τυπογραφεῖο στήν πόλιν μας· μόνον δύο μετονομασίες ὑπῆρξαν, χωρίς ἀλλαγὴ τῶν ἰδιοκτησιῶν. Πάντως, ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς ἐφημερίδος *Φάρος τῆς Θεσσαλονίκης* τοῦ Σοφ. Γκαρμπολά πρέπει νά προέρχεται καί ἡ ἐκδόσις τοῦ *Φάρου τῆς Μακεδονίας* (1881-1895)· ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς ἐφημερίδος *Ἀλήθεια* τοῦ τυπογράφου Muratori κυκλοφοροῦν ἦσαν τρεῖς βιβλία.

Τὴν περίοδο 1908-1912 ἐμφανίσθηκαν νέες τυπογραφικὲς ἐγκαταστάσεις, οἱ ἐξῆς: τὸ τυπογραφεῖο τῆς ἐφημερίδος *Νέα Ἀλήθεια*, τοῦ Ἰωάννη Κούσκουρα, ποὺ διέκοψε τὴ συνεργασία του μὲ τὸν Muratori ἐκδίδοντας τὴν *Νέα Ἀλήθεια* (1909) καὶ τυπώνοντας ὡς τὴν πυρκαγιά τοῦ 1917 πέντε βιβλία. Τὸ καλλιτεχνικό τυπογραφεῖο τοῦ Γ. Δ. Διβόλη ποὺ ὑφίσταται ἀπὸ τὸ 1909 ἢ πιθανῶς ἀπὸ τὸ 1908 καὶ ποὺ διέθετε ποικίλα τεχνικά μέσα ἔχοντας στὸ ἐνεργητικό του τὸ λιγότερο ἔνδεκα ἐκδόσεις. Ἐδῶ τυπώθηκε ἡ ἐφημερίς *Σύνταγμα* τοῦ Ἀθανασίου Βόγα (1909-1910) μὲ ὑψηλὴ αἴσθητική. Τὸ τυπογραφεῖο βρισκόταν στὸ κέντρο τῆς συνοικίας Φράγκων καὶ κήκε στὴν πυρκαγιά τοῦ 1917.

Τὸ τυπογραφεῖο K. A. Κοντοπούλου παρήγαγε ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του, τὸ 1889, σφραγίδες, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 1909 ἄρχισε νά τυπώνει καὶ βιβλία· ἐδῶ τυπώνονταν τὸ περιοδικὸ *Θεματικὲς Ἡμέρες* τοῦ Χρήστου Γουγούση (1909). Πιθανῶς, κατὰ τὸν κ. K.Π., ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ τυπογραφείου νά ἦταν κάποιος ἄλλος.

Τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Σοφοκλῆ Παπανέστορος ἄρχισε τὴ δραστηριότητά του τὸ 1910 τυπώνοντας δύο βιβλία, ἀλλὰ καὶ γιὰ μικρὴν περίοδον τὴν ἐφημερίδα *Μακεδονία*.

Τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Νικολάου Ξενοφωνδίδου ἐμφανίζεται ἀπὸ τὸ 1911, ὅταν ὁ ἰδιοκτήτης του ἀγόρασε τίς ἐγκαταστάσεις του ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τῶν Νεοτούρκων *Zeman*· ἀπ' ἐδῶ ἄρχισε τὴν ἐκδόσιν τῆς ἡ *Μακεδονία*, ἐνῶ λίγο ἀργότερα τὸ τυπογραφεῖο ἦταν γνωστὸ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμία Ν. Ξενοφωνδίδου καὶ Σ. Παντελῆς. Ὁ κ. K.Π. προβαίνει σὲ ὁρισμένες παρατηρήσεις ἀναφορικὰ μὲ τὰ τυπογραφεῖα ὅπως: τὸ τυπογραφεῖο τοῦ *Φάρου τῆς Θεσσαλονίκης* ποὺ πέρασε στὴν ἰδιοκτησία τοῦ Τούρκου Χαφουζ ὁ ὁποῖος τὸ 1913 τὸ ἐνοίκιασε στὸν Κώστα Βελλίδη γιὰ νά τυπώνει τὴν ἐφημερίδα *Μακεδονία*.

Ὁ Muratori ἐξέδιδε τὴν *Ἀλήθεια* γιὰ τρεῖς μῆνες σὲ συνεργασία μὲ τὸν Γεώργιο Χατζηκυριάκου (1909) καὶ συνεργάστηκε μὲ τὸν Ἀλέξανδρον Γκαρμπολά, γιὸ τοῦ Σοφοκλῆ, γιὰ νά τυπώσει τὴν ἐφημερίδα *Ἔθνος*. Μετὰ τὸ 1912 πώλησε τὸ τυπογραφεῖο στὸν Ἰωάννη Κουμένο, ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια καθὼς καὶ τίς ἐννέα μεγάλες ἐφημερίδες ἦταν γνωστὸ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμία Ν. Ξενοφωνδίδου καὶ Σ. Παντελῆς. Ὁ κ. K.Π. προβαίνει σὲ ὁρισμένες παρατηρήσεις ἀναφορικὰ μὲ τὰ τυπογραφεῖα ὅπως: τὸ τυπογραφεῖο τοῦ *Φάρου τῆς Θεσσαλονίκης* ποὺ πέρασε στὴν ἰδιοκτησία τοῦ Τούρκου Χαφουζ ὁ ὁποῖος τὸ 1913 τὸ ἐνοίκιασε στὸν Κώστα Βελλίδη γιὰ νά τυπώνει τὴν ἐφημερίδα *Μακεδονία*.

Στὸ κεφάλαιο *Les Éditions* (Οἱ Ἐκδόσεις) ὁ κ. K.Π. δίδει μίαν κατηγοριοποίηση τῶν ἐκδόσεων τῶν τυπογραφείων τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς: ἱστορικά καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν βιβλία 28%, διηγήματα ἠθικά καὶ θρησκευτικά 13%, καταστατικά καὶ πρακτικά γενικῶν συνελεύσεων τῶν συλλόγων 25,5%, φιλολογικὲς ἐκδόσεις 25%.

Αυτό σημαίνει ότι στόχευση των εκδοτών ήταν η διάχυση των έμπορικῶν, μέ τή σημερινή έννοια, βιβλίων καί ότι τά φιλολογικά έργα, μολονότι δέν κυριαρχοῦν, ἔχουν καί αὐτά τή σημασία τους. Λείπει, ὁμως, κατά τοῦ κ. Κ.Π. ἡ καλλιτεχνική αἴσθηση τῶν εκδοτῶν. Ὁ κ. Κ.Π., πρόσεξε, ὡσαύτως, ὅτι ὁ τόπος ἐκδόσεως εἶναι ψευδεπίγραφος· ἀντί γιά τή Θεσσαλονίκη ἀναγράφεται ἡ Ἀθήνα ἢ ἡ Λειψία. Καί τοῦτο ἐκ τοῦ φόβου τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἀξιοσημείωτος, ἀλλά ἄκρως εὐλογος, εἶναι ὁ ἀριθμός τῶν δύο μοναδικῶν ἐκδόσεων τό 1898. Τά γεγονότα τοῦ 1897 εἶχαν καί ἐδῶ τόν ἀντίκτυπό τους. Ἐντούτοις αξιοσημείωτη παρουσιάζεται ἡ ἐκδοσις ἐφημερίδων μεταξὺ 1901-1912 ἀνέρχονται σέ δέκα ἑξί καί δύο περιοδικά (*Θερμαϊκαί Ἡμέραι* καί *Οἰκονομική Ἐπιθεώρηση*). Κατά τήν περίοδο 1901-1912 ἐξεδόθησαν ἐβδομήντα ἑξί βιβλία (10 φιλολογικά-λογοτεχνικά, 19 παιδαγωγικά, 34 τῶν συλλόγων καί λιγότερα ἠθικοπλαστικά-θηροσκευτικά). Οἱ παρατιθέμενοι δύο πίνακες εἶναι πολὺ χρήσιμοι γιά τόν ἀγαπῶντα τίς στατιστικές συγκρίσεις.

Στό κεφάλαιο *Commerce du livre* (Τό ἐμπόριο τοῦ βιβλίου) ὁ κ. Κ.Π. ἀναζητεῖ τοὺς βιβλιοπώλες τῆς Θεσσαλονίκης καί ἀναφέρει, πλὴν τοῦ Μ. Γκαριμπολά, τόν Θεόδωρο Χοῦδᾶ, τοῦ ὁποῖου ἡ παρουσία στήν πόλιν μας χρονολογεῖται ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἱ. Προσθέτουμε ἐδῶ ὅτι ἡ οἰκογένεια Χοῦδᾶ, κεφαλωνίτικης καταγωγῆς, ἔχει πολλὰ μέλη τῆς ἐγκατεστημένης στή Θεσσαλονίκη καί ἀσκοῦντα διάφορα ἐπαγγέλματα (βλ. Κ. Δ. Μέρτζιος, *Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας*, ἐκδ. Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1947, passim). Βιβλιεμπόριο ἀσκοῦσαν, ὡσαύτως οἱ ἐκδότες Κ. Δαρζιλοβίτης, Ν. Βαγλαμαλῆς (1868-1874, 1881-1883), Σοφ. Γκαμπολάς, Θωμᾶς Θάνου, ὁ γιός του Χρήστος, Ν. Γ. Βικτόπουλος (1879) πού συνεταιρίζεται μέ τόν Στ. Θάνο, καί τόν Ἀρ. Μενεξέ καί τόν Ἀντωνιάδη (1896 ci.), S. Grasso πού πρακτόρευε τόν Ἐσπερο τῆς Λειψίας, ὁ Δ. Κ. Βουλουσσόπουλος (1885), ὁ Νικ. Χριστομάνος (1885).

Τήν περίοδο 1901-1912 στοὺς ἴδιους περίπου βιβλιοπώλες προστίθενται καί ἄλλοι ὡς οἱ Καλογερόπουλος-Βελλίδης, Ἰω. Κούσκουρας, Γ. Χατζηγεωργίου, Δ. Γ. Σωινίδης, ὁ Ν. Α. Ξενοφάνιδης, οἱ Δεπάστας-Σφύρας-Γεράρδος, ὁ Ν. Ἀντωνιάδης.

Ἀκολουθεῖ ἡ βιβλιογραφία τῶν ἐλληνικῶν ἐντύπων ἀπὸ τό 1850-1912, πού ἀνέρχονται στίς 250, ὅπου προστίθενται οἱ ἐκδόσεις χωρὶς χρονολογία ἀριθμ. 251-277+278-279 προσθήκης τοῦ ἔτους 1884.

Συμπερασματικῶς, ἡ βιβλιογραφία τοῦ κ. Κ.Π. εἶναι μία σημαντική συμβολή στήν πνευματική κίνηση καί ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης σέ μία κρίσιμη περίοδο τῆς ἱστορίας τῆς, ὅπου τό ἐλληνικό βιβλίό καί τό περιοδικό, ἡ τυπογραφία ἐν γένει, ἔχουν μείζονα λόγο ὄχι μόνον στόν πολιτισμό τῆς πόλεως, ἀλλά καί στήν ἐνίσχυση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν πολιτῶν τῆς.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Γιῶργος Φ. Ρουμελιώτης, *Ὁ Νέος Ἑλληνισμός στήν Ἑδεσσα (Βοδενά) τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 19ῷ αἰῶνα. Συμβολὴ στήν ἱστορία τῆς Ἑδεσσας τοῦ 19ῷ αἰῶνα*, Ἐκδόσεις Λαογραφική Ἑταιρεία Ν. Πέλλας, Ἑδεσσα 2000, σσ. 208.

Ὁ Γιῶργος Ρουμελιώτης, νέος ἐκπαιδευτικός, δραστηριοποιεῖται ἐδῶ καί χρόνια στοὺς πνευματικούς κύκλους τῆς Ἑδεσσας, ἐκδότης ἐφημερίδος καί περιοδικοῦ πού προβάλλουν στό εὐρύτερο κοινὸ τήν ἱστορία τῆς πόλεώς του. Ἡ παρούσα ἐκδοσις εἶναι οὐσιαστικῶς ἡ νεώτερη ἱστορία τῆς Ἑδεσσας, ἔτσι τουλάχιστον τήν ἐκτιμᾷ ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ βιβλίου. Ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγρ. γράφει στήν